

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Володимир СВІРСЬКИЙ

Розглянуто роль фінансової системи у соціально-економічному розвитку держави. Обґрунтовано необхідність застосування системно-функціонального підходу при її дослідженні. Проаналізовано існуючі точки зору щодо трактування функцій фінансової системи. З'ясовано різницю між завданнями та функціями фінансової системи, запропоновано їх авторське визначення.

The paper describes the role of the financial system in social and economic development of the state. The necessity of application the system-functional approach of its investigation is proved. The main approaches to the interpretation of the financial system functions are analyzed. The difference between tasks and functions of the financial system are investigated and on this basis the own definitions are offered.

Нині майже всі погоджуються, що фінансова система необхідна для розвитку. Завдяки її вдосконаленню можна досягти вищих темпів зростання та зменшити вірогідність і наслідки економічних криз.

Дж. Стігліц

Одним із важливих завдань економічної політики держави в умовах продовження трансформації вітчизняної господарської системи на основі ринкових засад ведення підприємницької діяльності є забезпечення умов для нарощення обсягів виробництва в усіх галузях вітчизняної економіки та підвищення добробуту громадян. Чільне місце у реалізації цього завдання посідає фінансова система держави. Будучи складовою більшої широкої системи – економічної, вона відображає всю багатогранність і складність зв'язків та відносин у рамках національної економіки як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. Фінансова система не є статичною, як і зага-

лом економіка держави, вона постійно розвивається (при цьому слід зауважити, що процес такого розвитку може перериватися тимчасовими спадами і регресом, що пов'язано із відповідними змінами в економіці). Відтак, перед фінансовою наукою та практикою стоїть завдання перманентного вдосконалення її функціонування, що дасть змогу розробити пропозиції для забезпечення потреб суб'єктів реального сектора економіки в адекватному наборі фінансових інструментів та послуг.

Зважаючи на значення фінансової системи для суспільства, її роль у соціально-економічному розвитку держави, сутнісні питання її змісту та функціонування були і

залишаються у центрі уваги провідних науковців та економістів-практиків. Фундаментальні теоретичні та методологічні основи дослідження фінансів та фінансової системи були закладені у дослідженнях українських та зарубіжних фундаторів фінансової науки М. Алексєєнка, М. Бунге, А. Вагнера, К. Вікселля, С. Вітте, Р. Гільфердінга, П. Гензеля, С. Іловайського, Л. Косси, Й. Кулішера, П. Мікеладзе, М. Мітіліно, Ф. Нітті, Л. Штейна, І. Озерова, К. Рау, Е. Селігмана, Г. Тіткіна, М. Цитовича, І. Янжула.

Важливу роль у теоретичному та емпіричному дослідженні проблематики становлення, розвитку і трансформації світової та національної фінансових систем відіграють праці зарубіжних вчених Ш. Бланкарта, Дж. Бейлі, С. Брю, Д. Бьюкенена, З. Боді, Г. Габбарта, Р. Дорнбуша, Ф. Ларена, Р. Левайна, Р. Маккіннона, М. Міллера, Р. Мертона, Ф. Модільяні, П. Роуза, Дж. Стігліца, С. Фішера, Д. Фрейзера, М. Фрідмена, Ю. Фами, В. Шарпа.

Серед російських науковців, які досліджували питання функціонування фінансової системи, заслуговують уваги праці Л. Абалкіна, Д. Аллахвердяна, Б. Болдирєва, О. Бірмана, Е. Вознесенського, Л. Дробозіної, В. Дьяченка, М. Єршова, В. Іванова, В. Івантера, А. Іларіонова, Д. Львова, Р. Нігматуліна, В. Родіонової, М. Романовського, Б. Сабанті, М. Сичова, В. Сенчагова, М. Шерменьова та інших.

Різносторонні та різнопланові аспекти функціонування фінансової системи України досліджуються у роботах сучасних вітчизняних науковців, зокрема В. Александра, Л. Алексєєнко, В. Андрущенко, О. Барановського, О. Василика, А. Гальчинського, В. Гєсця, А. Даниленка, Я. Жаліла, В. Зимовця, О. Кириленко, В. Кравченка, М. Крупки, А. Кузнєцової, З. Луцишин, С. Львовичкіна, І. Луніної, І. Лютого, С. Огородника, Д. Полозенка, М. Савлука, А. Соколовської, О. Терещенка, В. Федосова, С. Юрія.

Однак, слід зазначити, що у вітчизняній фінансовій літературі все ж бракує ґрунтов-

них наукових досліджень щодо функціонування фінансової системи в контексті соціально-економічного розвитку держави. Нині все ще залишаються невирішеними складні проблеми, що стосуються низки концептуальних засад функціонування фінансової системи, зокрема її функцій та ролі у контексті необхідності забезпечення сталих темпів економічного зростання. Це обумовлює вибір теми дослідження та її актуальність.

Метою статті є визначення завдань та функцій фінансової системи у соціально-економічному розвитку держави.

Важливою складовою процесів ринкової трансформації економічної системи України й інших постсоціалістичних країн в умовах необхідності забезпечення сталих темпів економічного зростання є формування сучасної ефективно функціонуючої фінансової системи. Разом з тим, слід зазначити, що вона, в свою чергу, загалом є об'єктивним елементом господарського механізму країни й органічною складовою економічної системи. Відтак, тип та стан останньої є в значній мірі визначальним щодо фундаментальних засад її побудови та функціонування. Відповідно до таких міркувань, можна зробити висновок про наявність свого роду двостороннього зв'язку: з одного боку, ефективність функціонування фінансової системи є необхідною передумовою прискорення темпів соціально-економічного розвитку держави, а з іншого, – не викликає сумніву і той факт, що рівень розвитку економіки визначає характер організації та механізми функціонування фінансової системи.

Про наявність зазначених взаємозв'язків між фінансовим та реальним секторами економіки ще у 1966 році писав у своїх дослідженнях американський професор Г. Патрік [1], а згодом розвинув Р. МакКінон. Погоджуючись із фактом зв'язку між рівнем розвитку фінансової системи та економічним зростанням, професор Р. МакКінон зазначав, що залишається нез'ясованим його характер: економічне зростання прискорюється в результаті активного впливу фінансових ін-

ститутів на економіку шляхом ефективнішої трансформації заощаджень в інвестиції чи вони просто обслуговують зростаючі потреби економіки [2, 390].

Однак, на сьогоднішньому етапі, опираючись на цілу низку теоретичних аргументів та емпіричних свідчень, можна констатувати той факт, що рівень розвитку фінансової системи, її ефективне функціонування є, якщо не визначальною, то принаймні необхідною умовою прискорення темпів економічного розвитку. За таких обставин, з метою формування науково-обґрунтованої концепції розвитку та реформування вітчизняної фінансової системи для забезпечення сталих темпів економічного зростання, слід насамперед дослідити її сутність та функції.

Фінансова система держави є відображенням надзвичайно складної гами фінансових відносин у суспільстві. З'ясування об'єктивних та суб'єктивних сторін цих відносин є необхідною умовою при дослідженні її сутності. Об'єктивним атрибутом фінансової системи є фінансові ресурси, які з позицій нашого дослідження слід розглядати як фінансову основу для зростання ВВП країни. Разом з тим, для забезпечення прискорення соціально-економічного розвитку, на нашу думку, не менш важливо визначити, яким чином і хто повинен забезпечити максимальну мобілізацію цих ресурсів, їх оптимальний розподіл (перерозподіл) та ефективне використання. А це вже відображає суб'єктивну сторону фінансових відносин. Тут важливо наголосити, що суб'єкти фінансових відносин хоча і є відносно відокремленими, втім у рамках системи усі складові перебувають у тісній взаємодії. Відтак, вони набувають нових властивостей та якісних характеристик, які не можуть міститися в окремих елементах системи, що її утворюють.

У вітчизняній фінансовій літературі суб'єктивні та об'єктивні засади фінансової системи зазвичай досліджуються з двох позицій (М. Александрова [3]; М. Грідчина [4]; В. Оспіщев [5]; О. Романенко [6]; С. Юрій [7]): за організаційно-інституційною будовою

вона характеризує сукупність фінансових органів та інститутів управління грошовими потоками, а за внутрішньою сутністю є сукупністю відносно відокремлених, але взаємопов'язаних сфер та ланок фінансових відносин, що відображають узагальнені за певною ознакою характерні особливості в організації фінансової діяльності, формування та використання фінансових ресурсів.

Нині у фінансовій науці відсутній єдиний підхід до структуризації фінансової системи. Виокремлюють кілька ознак такої структуризації: рівень економічної системи, формування і використання фондів грошових коштів, суб'єкти фінансових відносин, рівень формування фінансових відносин, фінансові органи та інституції, функціональне призначення суб'єктів фінансових відносин. Ми не будемо окремо зупинятися на розгляді переваг та недоліків перелічених нами, зважаючи на такі міркування.

По-перше, згадані дослідження вже проведені у роботах Н. Кравчук та В. Опаріна [8;9]. Разом з тим, вважаємо найприйнятнішим підхід, при якому в основу структурування фінансової системи покладено функціональне призначення суб'єктів фінансових відносин¹.

По-друге, фінансова система, як ми вже зазначали, не може розглядатися у статичі. Без сумніву, її поділ на сфери та ланки є об'єктивно необхідним. Разом з тим, він, на нашу думку, не є принциповим.

Очевидно, що в результаті розвитку економічної системи паралельно відбувається

¹ Фінансова система складається із 6 сфер (фінанси домогосподарств, державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси, фінансові посередники та фінансовий ринок), що поділені на ланки. У цілому погоджуючись із такою структуризацією, запропонованою Н. Кравчук (Детальніше див. [8, 90]), вважаємо виділення фінансового ринку в окрему сферу фінансових відносин невірним, позаяк «ринок» не є суб'єктом фінансових відносин, а лише відображає їх взаємодію. Окрім цього така структура фінансової системи в певній мірі узгоджується із класифікацією інституційних секторів економіки України системи національних рахунків (Наказ Держкомстату України № 214 від 12.07.2007 р.) та взмозі, на наш погляд, найбільш повно відобразити взаємодію суб'єктів фінансових відносин, що є необхідним для теоретичного та емпіричного аналізу впливу фінансів на реальний сектор економіки.

вдосконалення фінансових відносин, що, в свою чергу, відображається у зміні підходів до розуміння сутності та структурних складових фінансової системи. “У процесі економічного розвитку, – зазначає з цього приводу О. Василик, – вона (тобто фінансова система – В. С.) може доповнюватись або деякі її елементи можуть відмирати” [10, 21]. Схожі міркування знаходимо у працях М. Александрової [3, 143] та М. Грідчиної [4, 17].

Так, у фінансовій науці до початку ХХ ст. фінансова система, як і загалом поняття фінанси ототожнювалось із діяльністю держави. За словами видатного фінансиста К. Рау, на той час фінанси були “...сферою управлінської діяльності держави...”, а фінансова система відображала сукупність “...зовнішніх умов (під ними автор розуміє закони, устави, установи та посадові особи. – В. С.), через які здійснювалось регулювання дій фінансової адміністрації...” [11, 1]. Нині, відповідно до структурного складу фінансових відносин, виокремлюють чотири напрямки досліджень: державні (публічні) фінанси, фінанси суб’єктів господарювання, міжнародні фінанси та фінансовий ринок [9, 7]. Окрім цього, дедалі частіше ведеться мова про виокремлення фінансів домогосподарств та місцевих фінансів.

Таким чином, в результаті соціально-економічних перетворень у суспільстві відбуваються перманентні процеси розвитку і вдосконалення фінансової системи. Утім, тут виникає запитання, чому ж змінюється склад фінансової системи, відповідь на яке знаходимо лише при застосуванні функціонального підходу до її дослідження. Основним постулатом цього підходу є твердження про те, що функції фінансової системи є стабільними, а інституції та організаційна структура, що забезпечує виконання цих функцій, змінюються з плином часу та відрізняються в окремих країнах [12].

На думку Нобелівського лауреата Р. Мертон та З. Боді, за основу дослідження фінансової системи у динаміці, треба взяти саме її функції (задані екзогенно), а не інституції (визначені ендогенно) [13, 26].

За словами німецьких дослідників Дж. Кранена та Р. Шмідта, функціональний підхід дозволяє пояснити, чому саме відбувається еволюція фінансових інститутів, чого не може зробити простий інституційний підхід (зосереджений на характеристиці окремих фінансових інститутів, їх класифікації, статистичних дослідженнях тощо), який переважає у західній фінансовій літературі [14, 26]. Однак, враховуючи складну і багатогранну взаємодію та взаємозалежність фінансової системи, дослідження її функціонального призначення можливе лише у межах системного методу аналізу. При його застосуванні фінансова система буде розглядатися як цілісний механізм, який виконує певні функції щодо економічної системи. З’ясування цих функцій і є, на нашу думку, тим основоположним моментом у процесі дослідження як власне змістовної сутності фінансової системи, так і її ролі у соціально-економічному розвитку держави.

На переконання З. Боді та Р. Мертон, базовою функцією фінансової системи є розподіл фінансових ресурсів. На цій основі вони виокремлюють ще 6 функцій, які повинна виконувати фінансова система з метою забезпечення [12, 5, 12]:

- шляхів та способів здійснення клірингу розрахунків для сприяння торгівлі;
- функціонування механізму акумуляції та розподілу ресурсів;
- міжчасового, міждержавного та міжгалузевого переміщення ресурсів;
- управління ризиками;
- інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень;
- вирішення проблеми асиметрії інформації між контрагентами.

Такий підхід цілком підтримують німецькі дослідники Дж. Кранен та Р. Шмідт, які зазначають, що ці функції є стандартними для всіх фінансових систем, утім різні фінансові інститути їх по-різному виконують [14, 26].

Відомий американський професор Р. Левайн, визнаючи існування альтернативних точок зору щодо функцій фінансової систе-

ми, зазначає, що з позиції дослідження впливу фінансів на реальний сектор економіки вона має виконувати такі функції [15, 5]:

- надання інформації про потенційні інвестиції та розміщення капіталу;
- моніторинг інвестицій;
- полегшення управління та диверсифікація ризиків;
- мобілізація та акумуляція заощаджень;
- полегшення обміну товарами і послугами.

Зазначені функції знаходимо також у працях дослідників, які займаються проблематикою взаємозв'язку фінансової системи із економічними процесами, зокрема у професора Оксфордського університету В. Фітджеральда [16] та провідного економіста Світового банку А. Деміргуч-Канта [17, 1]. Необхідно зазначити, що у їхніх роботах послідовність функцій є у більшій мірі логічною та зрозумілою. Так, А. Деміргуч-Кант вважає, що фінансові системи сприяють зростанню ВВП через мобілізацію та акумуляцію заощаджень; забезпечують здійснення платежів і таким чином полегшують процеси обміну товарами, роботами і послугами; продукують і надають інформацію про інвесторів та інвестиційні проекти, що підвищує ефективність алокації ресурсів, здійснюють постінвестиційний моніторинг та управляють ризиками.

Австрійські дослідники П. Хаіс та Дж. Фінк вирізняють чотири функції фінансової системи [18, 7]. На нашу думку, перші три функції (фінансування більш ризикових інвестицій та інновацій, прийняття рішення щодо розміщення ресурсів та ризик-менеджмент) стосуються забезпечення ефективного розміщення ресурсів. Щодо четвертої функції, то вона, по суті, об'єднує в собі інформаційну функцію та функцію покращення корпоративного управління. Загалом, відмінністю зазначеного підходу від попередніх є його зосередження лише на алокації фінансових ресурсів.

І. Гросвельд пропонує виокремлювати лише три функції фінансової системи [19,

4–5]. Основною, на її думку, є функція фінансування (створення можливостей для фінансового забезпечення). З метою трансформації заощаджень в інвестиції вона повинна забезпечити можливості захисту заощаджень шляхом страхування та розподілу ризиків. Другою функцією є інформаційна. Її зміст полягає у тому, що фінансова система повинна генерувати інформацію про вартість фірм та різноманітних інвестиційних можливостей, результатом чого має стати зниження ризиків та забезпечення ефективного розміщення ресурсів. Третьою функцією є контрольна (здійснення контролю за діями менеджменту, розв'язання проблем “асиметрії інформації”, “морального ризику” тощо). На перший погляд може здатися, що І. Гросвельд трактує функції фінансової системи дещо у відмінний спосіб від розглянутих нами вище. Однак, якщо проаналізувати деталізацію запропонованих функцій, то можна помітити, що ці відмінності є незначними.

Звісно, у західній фінансовій літературі є й інші приклади альтернативних підходів до трактування функцій фінансової системи. Так, наприклад, Р. Раджан та Л. Зінгалес виокремлюють функції оцінки, моніторингу, сертифікації, комунікації та дистрибуції [20, 11], Дж. Томпсон та М. Баклі вважають, що фінансова система повинна забезпечити надання таких фінансових послуг, як страхування та пенсійне забезпечення [21, 4], Ф. Апен та Д. Гейл з-поміж інших виокремлюють функцію злагодження міжчасових коливань споживання домогосподарств та витрат суб'єктів господарювання [22, 3–4], а Ф. Сонг і А. Такор вважають, що основною функцією є інформаційна [23, 19].

Водночас, слід зазначити, що багато зарубіжних дослідників в основу розгляду функціонування фінансової системи у контексті її впливу на реальний сектор економіки ставлять забезпечення ефективної трансформації заощаджень в інвестиції. У фінансовій літературі є кілька варіацій такого підходу. Так, Г. Габбард розглядає фі-

нансову систему як механізм, який повинен забезпечити взаємодію між кредиторами і позичальниками в економіці, “унаслідок якої підвищиться ефективність економіки та добробут людей” [24, 34-35,65]; Е. Нів зазначає, що головною функцією фінансової системи є її функціонування як трансмісійного механізму, котрий об’єднував би попит та пропозицію фінансових ресурсів [25, 13]; Дж. Томпсон та М. Баклі вважають, що фінансова система повинна функціонувати як посередник в економіці між тими, кому необхідні ресурси і тими, в кого вони у надлишку [21, 4]; на думку П. Вотчела, загалом у широкому розумінні “роль фінансового сектора в економіці полягає у переміщенні ресурсів у рамках зв’язку “заощадження-інвестиції” [26, 339]. Звісно, цей перелік можна продовжити, однак вже наведених свідчень більш ніж достатньо для того, щоб сформулювати такі висновки: у західній фінансовій науці досі не досягнуто консенсусу стосовно кількості та змістовного наповнення функцій фінансової системи. Разом з тим, такі розбіжності у поглядах щодо її функцій не можна вважати принциповими, оскільки майже всі дослідники єдині у своїх міркуваннях з приводу того, що функціонування фінансової системи слід розглядати у рамках забезпечення трансформації заощаджень в інвестиції. Досліджуючи фінансову думку Заходу, доволі влучно підмітив В. Андрущенко: “Теоретичне різноголосся, гетерогенний характер наукових переконань унеможливають будь-який ідейно-теоретичний абсолютизм... Проте, при існуванні теоретичних відмінностей ситуація у західній фінансовій теорії не нагадує оргію ідей...” [27, 12].

Слід зазначити, що на відміну від фінансової думки Заходу, ані в радянській, ані в сучасній вітчизняній та російській літературі дослідженню функцій фінансової системи не приділено належної уваги.

Розглядаючи фінансову систему Росії у контексті її впливу на економічне зростання, Л. Григор’єв виокремлює чотири її функції, причому, обслуговування трансакцій в економіці,

мобілізація заощаджень та їх розміщення є основними, а функції контролю за діяльністю компаній, що залучили ресурси та управління ризиками є похідними. Далі автор наголошує, що останні дві є не менш важливими, аргументуючи це таким чином. Фінансовий інститут не лише надає інформацію про потенційні суб’єкти для інвестування ресурсів, а й проводить моніторинг їх діяльності перед прийняттям остаточного рішення щодо інвестування. Окрім цього фінансова система забезпечує страхування, розподіл та диверсифікацію ризиків. Акумуляція фінансових ресурсів та їх подальше розміщення фінансовими інститутами дозволяє отримати оптимальне співвідношення між ризиком та доходністю. Внаслідок цього фінансова система може залучити більше заощаджень осіб, які за інших умов не схильні були б до ризику [28, 6].

На відміну від Л. Григор’єва, підхід якого щодо функцій фінансової системи суттєво не відрізняється від їх розгляду західною фінансовою наукою, російські науковці А. Бабич та М. Павлова займають дещо іншу позицію щодо їх трактування. Вони пропонують виокремлювати такі функції фінансової системи [29, 177–178]:

- планування (полягає у формуванні цілей та виборі шляхів їх досягнення через розподіл повноважень між державою, місцевою владою, розробку бізнес-схем і процесів розвитку підприємств та організацій, доходів і видатків домогосподарств. До функції планування вони відносять також розподіл ресурсів у часі з урахуванням цілей і пріоритетів розвитку зазначених суб’єктів);
- організація (вибір суб’єктами організаційно-правової форми, бюджетний устрій, розмежування повноважень учасників бюджетного процесу, визначення прав і обов’язків фінансових органів. З цією функцією пов’язаний процес організації внутрішньої побудови системи регулювання та контролю бюджетних потоків, фінансових

ресурсів суб'єктів господарювання та домогосподарств);

- стимулювання (вибір оптимальних засобів і способів, що забезпечуватимуть реалізацію поставлених цілей. Вона інтерпретує фактори, що впливають на фінансову діяльність).

З приводу зазначених функцій сформулюємо низку зауважень. На нашу думку, планування не є функцією фінансової системи, зважаючи на спосіб її тлумачення авторами. Цілком очевидно, що фінансова система не може формувати цілі суб'єктів фінансових відносин та впливати на вибір шляхів їх досягнення. Окрім цього, не зрозуміло, чому розподіл фінансових ресурсів віднесено до функції планування. Щодо функції організації, то вона радше відображає фінансове та господарське законодавство, що регламентує функціонування суб'єктів фінансових відносин. Сукупність факторів (засобів і способів) впливу на фінансову діяльність є радше складовою фінансового механізму, а не функцією фінансової системи.

А. Голубев та Н. Гаврилов вирізняють лише дві функції фінансової системи: розподільчу та контрольну, зазначаючи при цьому, що вони є засобом досягнення основної мети (виділено нами. – В.С.) функціонування фінансової системи – забезпечення ефективності грошового кругообігу [30, 24]. Насамперед зазначимо, що трактування функцій фінансової системи у такий спосіб є не зовсім вірним, позаяк вони ототожнюються із функціями фінансів. Підтримуючи загалом позицію авторів щодо необхідності забезпечення ефективного кругообігу грошових ресурсів в економіці, розглядати її як мету функціонування фінансової системи вважаємо помилковим. Натомість, пропонуємо такою метою вважати забезпечення прискорення темпів економічного зростання і на цій основі підвищення добробуту громадян.

На думку авторів вітчизняного посібника "Гроші. Фінанси. Кредит", забезпечення задоволення потреб суб'єктів фінансових відносин є головною функцією фінансової

системи [3, 142]. Разом з тим, взагалі не зрозуміло, задоволення яких саме потреб має забезпечити фінансова система та яким чином вона повинна це зробити.

В українській фінансовій літературі знаходимо ще один неоднозначний підхід до трактування функцій фінансової системи. Так, С. Шклярчук вважає, що фінансова система повинна забезпечити трансформацію купівельної спроможності, надійність грошової одиниці та служити стандартом для відкладених платежів [31, 10]. Водночас, автор додає, що вона виконує й інші функції, утім не перелічує їх.

Відомий український дослідник В. Опарін розглядає функції фінансової системи у контексті трьох функцій фінансів: відтворювальної, розподільної та контрольної [9, 113–116]. У контексті відтворювальної функції фінансова система, на його думку, повинна здійснити мобілізацію та оптимальне розміщення ресурсів, їх переміщення у просторі та часі; забезпечити ліквідність; управління ризиками та інформаційну підтримку.

У межах розподільної функції фінансів вона має забезпечити алокацію ресурсів між державним і приватним секторами та справедливий розподіл доходів у суспільстві. Окрім цього, фінансова система повинна здійснити такий перерозподіл доходів у суспільстві, який спроможний усунути недоліки ринкового механізму та сформувати систему форм і методів, інструментів і важелів фінансового впливу на темпи та пропорції соціально-економічного розвитку.

Реалізацію контрольної функції фінансів фінансова система, на думку В. Опаріна, здійснює через формування фінансової бази – фінансового обліку та звітності, забезпечення їх прозорості, достовірності та доступності, а також через відповідну сукупність різноманітних органів контролю.

Загалом погоджуючись із науково обґрунтованою позицією В. Опаріна щодо функцій фінансової системи, вважаємо, що вона має окремі недоліки. По-перше, слід

звернути увагу на велику кількість функцій фінансової системи. На наше переконання, збільшення кількості функцій фінансової системи не завжди дає змогу з'ясувати її якісні характеристики. Так, деякі функції, визначені автором, дублюються, зокрема це стосується перших двох функцій фінансової системи у рамках відтворювальної функції фінансів. Не зовсім зрозуміла, на наш погляд, різниця між мобілізацією та оптимальним розміщенням ресурсів і переміщенням їх у просторі та часі, адже оптимальне розміщення, власне, і передбачає їх міжчасову, міжтериторіальну та міжгалузеву мобільність. По-друге, згадані функції схожі із першою функцією фінансової системи у рамках розподільної функції фінансів. По-третє, таку функцію як формування інформаційної підтримки слід радше розглядати у контексті контролюючої функції фінансів. По-четверте, вважаємо помилковим виокремлення такої функції фінансової системи, як формування системи форм і методів, інструментів та важелів фінансового впливу на темпи та пропорції соціально-економічного розвитку, що притаманне здебільшого фінансовому механізму.

Таким чином, на основі аналізу розглянутих нами основних підходів щодо трактування функцій фінансової системи вітчизняними та російськими науковцями доходимо висновку, що вони є дуже близькими до зарубіжних (В. Опарін, Л. Григор'єв). Разом з тим, на нашу думку, було б помилковим нехтувати існуванням альтернативних міркувань з цього приводу (А. Бабич та Л. Павлова, А. Голуб'єв та Н. Гаврилов, С. Шклярчук), які, в певній мірі, також містять раціональне зерно.

Важливе значення при визначенні функцій фінансової системи відіграє з'ясування завдань її функціонування. Досліджуючи роль фінансової системи у соціально-економічному розвитку держави, їх отождолення вважаємо помилковим, тому окремо зупинимось на розгляді методологічних відмінностей між ними. На нашу думку, завдання фінансової системи, на відміну від функцій, які відображають конкретні ви-

яви сутності певного явища, характеризують бажані кінцеві результати її функціонування. Тобто, функції вказують на те, що і у який спосіб повинна робити фінансова система, а завдання відображають для чого саме вона це робить.

Вважаємо, що завдання фінансової системи слід розглядати у зв'язку "заощадження-інвестиції". Окрім цього, нагадаємо, що в основі функціонування фінансової системи знаходяться потреби суб'єктів фінансових відносин та кругообіг фінансових ресурсів. Зважаючи на такі міркування, вважаємо, що до завдань фінансової системи належать:

1. Мобілізація та акумуляція фінансових ресурсів. У межах фінансової системи повинен функціонувати такий фінансовий механізм, який був би спроможний забезпечити максимально можливу мобілізацію потенційних фінансових ресурсів – тимчасово вільних коштів, що є у розпорядженні суб'єктів фінансових відносин. Ці кошти разом із вже мобілізованими фінансовою системою становитимуть той фінансовий потенціал, яким необхідно вдало розпорядитись або, іншими словами, ефективно інвестувати.

2. Алокація фінансових ресурсів та контроль за їх ефективним використанням. Цілком очевидно, що мобілізація фінансових ресурсів не є самоціллю. Відтак, фінансова система повинна забезпечити їх розміщення та раціональне використання, що, у свою чергу, є запорукою їх повернення власникам та отримання ними певного відсотка від інвестування своїх коштів.

3. Забезпечення оптимального розподілу та перерозподілу ВВП. Такий розподіл необхідний для формування доходів суб'єктів фінансових відносин – держави, фізичних та юридичних осіб. Ці доходи, за винятком тієї частини, що спрямовується на споживання, набувають форми нагромаджень та заощаджень, які надалі трансформуються в інвестиції.

Зазначені нами завдання функціонування фінансової системи перебувають у тісному взаємозв'язку, тому неможливо інвесту-

вати ресурси, попередньо не залучивши їх. У свою чергу, фінансова система не спроможна буде мобілізувати ресурси (або ж рівень такої мобілізації буде низьким), якщо вона не забезпечить гарантію повернення цих ресурсів та отримання прибутку їхнім власникам. А це можливо зробити лише на основі ефективного розміщення ресурсів та контролю за їх використанням. Водночас, можливості акумуляції та дієвість механізму алокації фінансових ресурсів здебільшого залежать від розв'язання фінансових протиріч, які виникають у процесі розподілу та перерозподілу ВВП у державі. Так, наприклад, низький рівень доходів фізичних осіб, спричинений нераціональним співвідношенням між заробітною платою та прибутком у процесі розподілу ВВП, є одним із стримуючих факторів² у можливостях залучення ресурсів фінансовими посередниками. Це, відповідно, обмежує їхню інвестиційну активність. Не менш важливим є дотримання оптимальних пропорцій розподілу ВВП на макrorівні. Надмірна його централізація у бюджеті та державних цільових фондах призводить до скорочення можливостей суб'єктів господарювання до самофінансування. Загалом, при дослідженні впливу фінансової системи на реальний сектор економіки перед фінансовими теоретиками та практиками постає вкрай важлива проблема – з'ясувати, у рамках якого саме фінансового механізму (самофінансування, бюджетного чи непрямого фінансування) буде найефективніше забезпечена трансформація заощаджень в інвестиції.

Повертаючись до функцій фінансової системи, зазначимо, що з'ясування їх сутності дасть нам відповідь на запитання, яким чином мають бути реалізовані за-

² Було б помилковим вважати, що лише низький рівень доходів громадян є причиною незначного ресурсного потенціалу вітчизняних фінансових посередників (зокрема таких, як страхові компанії та недержані пенсійні фонди), адже поза фінансовою системою перебуває значний обсяг потенційних фінансових ресурсів. Вони зосереджені в населення у готівковій формі (як у національній, так і в іноземній валюті) і можуть бути мобілізовані фінансовою системою лише за умови вирішення проблеми недовіри до цих фінансових інститутів.

вдання її функціонування. При визначенні кількості функцій та змістовного наповнення кожної з них, ми намагались уникнути їх підміни завданнями фінансової системи, невинуватого їх укрупнення, що мало місце у деяких дослідженнях (М. Александрова, А. Голубев та Н. Гаврилов, Ф. Сонг і А. Такор), чи надмірної деталізації (В. Опарін), коли одна і та ж функція чи завдання подавались у різних інтерпретаціях. Враховуючи це, доцільно вирізняти такі функції фінансової системи: *посередницька, інформаційна, забезпечення ліквідності та управління ризиками*.

Такі міркування знаходять своє авторитетне підтвердження. Зокрема, Нобелівський лауреат Дж. Стігліц зазначає, що дуже рідко трапляється ситуація за якої підприємці мають достатньо капіталу для інвестування, у той час, коли особи, які мають заощадження, стикаються із проблемами високого ризику інвестування, низької ліквідності тощо. Саме фінансова система покликана розв'язати такі проблеми через "акумуляцію капіталу у великій кількості малих заощадників, якомога ефективнішу його алокацію та забезпечення моніторингу використання. При цьому, фінансова система *"трансформує, об'єднує та знижує ризики, сприяє зростанню ліквідності та забезпечує інформаційну підтримку"* (курсив наш. – В. С.) [32].

Отже, розкриваючи роль фінансової системи у соціально-економічному розвитку держави приходимо до таких висновків та узагальнень:

1. Фінанси посідають вагоме місце у системі економічних відносин суспільства, а їх дослідження, без сумніву, є необхідною умовою забезпечення їх перманентного вдосконалення. Практична реалізація суспільного призначення фінансів здійснюється через фінансову систему, яка відображає надзвичайно складну та багатогранну гамму взаємодії та взаємозв'язку між суб'єктами фінансових відносин. З огляду на той факт, що вона є невід'ємною складовою економічної

системи та, поза всяким сумнівом, відіграє важливу роль у її розвитку, функціонування фінансової системи не може розглядатись ізольовано від реального сектора економіки. Саме такий підхід у дослідженні фінансової системи превалює у зарубіжній фінансовій літературі, де сформувався окремий напрямок під назвою “Фінанси та зростання” (“Finance-Growth Nexus”), у межах якого теоретично та емпірично доведено, що прискорення темпів соціально-економічного розвитку держави здебільшого визначається рівнем розвитку та ефективним функціонуванням її фінансової системи.

2. Фінансова система держави є об’єктивним відображенням сукупності фінансових відносин у державі та характеризується певною структурою. Нині як у вітчизняній, так і у зарубіжній літературі відсутні єдині підходи щодо визначення її складу. Така ситуація є цілком зрозумілою, якщо взяти до уваги той факт, що фінансовій системі іманентний динамізм, а структура є свого роду статичною характеристикою. Вважаємо, що поділ фінансової системи на сфери та ланки не є принциповим. Натомість нами було аргументовано доцільність застосування системно-функціонального підходу при дослідженні сутності фінансової системи та її ролі у соціально-економічному розвитку. Він зосереджений не на упорядкованій певним чином сукупності усіх суб’єктів фінансових відносин, що змінюється у процесі еволюції фінансової системи та відрізняється в окремих країнах, а саме на її функціях.

3. Функціонування фінансової системи завжди пов’язано з існуванням та необхідністю виконання певних завдань. На основі аналізу зарубіжних досліджень впливу фінансів на реальний сектор економіки, вважаємо, що до таких завдань слід віднести мобілізацію й акумуляцію фінансових ресурсів, розміщення та контроль за їх ефективним використанням, а також забезпечення оптимального розподілу та перерозподілу ВВП.

4. Реалізація фінансовою системою указаних завдань можлива за умови виконання

нею певних функцій, зокрема таких, як посередницька, інформаційна, забезпечення ліквідності та управління ризиками.

Насамкінець хочемо зазначити, що ми розглянули лише окремі аспекти дослідження складної та багатосторонньої проблеми визначення ролі фінансової системи у соціально-економічному розвитку держави. Практична ж реалізація її завдань та функцій вимагає від фінансової науки з’ясування важливого питання щодо того, який саме фінансовий механізм повинен забезпечити їх виконання, що і має бути покладено в основу розробки стратегії фінансової політики забезпечення прискорення темпів соціально-економічного розвитку.

Література

1. Patrick, Hugh T. *Financial Development and Economic Growth in Underdeveloped Countries / Economic Development and Cultural Change.* – Vol. 14. – № 2 (Jan., 1966). – С. 174–189.
2. McKinnon, Ronald I., “Financial Liberalization in Retrospect: Interest Rate Policies in LDCs”, in G. Anis and T.P. Shultz (eds.), *The State of Development Economics: Progress and Perspectives*, (New York: Basil Blackwell, 1988).
3. Александрова М. М., Маслова С. О. *Гроші. Фінанси. Кредит: Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Г. Г. Кірейцева.* – 2-е вид. перер. і допов. – Житомир: ЦУЛ, 2002. – 336 с.
4. *Фінанси (теоретичні основи): Підручник / Під кер. М. В. Грідчійої, В. Б. Захожая.* – К.: МАУП, 2002. – 280 с.
5. *Фінанси: Навчальний посібник / За ред. В. І. Оспіщева.* – К.: Знання, 2006. – 415 с.
6. Романенко О. Р. *Фінанси: Підручник.* – 3-тє вид. – К.: ЦНЛ, 2006. – 312 с.
7. *Фінанси: вишкіл студії: Навчальний посібник / За ред. д. е. н., проф. С. І. Юрія.* – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.
8. Кравчук Н. *Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування // Світ фінансів.* – Випуск 3 (8). – 2006 – С. 80–94.
9. Опарін В. *Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): Монографія.* – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.

10. Василик О. Д. Теорія фінансів: Підручник. – К.: НІОС, 2003. – 416 с.

11. Пау К. Г. Основныя начала финансовой науки (Сочинение Т. I) / Переводъ съ пятого немецкаго изданія под редакціей А. Корсака. – С. Петербургъ: Типографія Шайкова, в доме Министерства Финансовъ, на Дворц. площ., 1867. – 318 с.

12. *Global Financial System: A Functional Perspective*, Eds: D. B. Crane, et al., Boston, MA: Harvard Business School Press, 1995.

13. Merton, R. C. and Z. Bodie (2004), "The Design of Financial Systems: Towards a Synthesis of Function and Structure", NBER Working Paper №10620.

14. Krahn J., Schmidt R. *The German Financial System* / Oxford University Press. – 2004. – 554 p.

15. Levine R. (2004) "Finance and Growth: Theory and Evidence", NBER Working Paper № 10766.

16. FitzGerald V. (2006), "Financial Development and Economic Growth: A Critical View" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.socialsciences.manchester.ac.uk>. – Назва з екрану.

17. Demircuc-Kunt A. (2006) "Finance and Economic Development: Policy Choices for Developing Countries", World Bank Policy Research Working Paper № 3955.

18. Haiss P., Fink G. (2006) "The Finance-Growth-Nexus Revisited: New Evidence and the Need for Broadening the Approach", *EI Working Paper №. 73* [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://fgr.wu-wien.ac.at/institut/ef/publicat.html>. – Назва з екрану.

19. Grosfeld I. (1994) *Comparing Financial Systems: Problems of Information and Control in Economies in Transition*, CASE Research Foundation, Warsaw.

20. Rajan R., Zingales L. (1996) "Financial Dependence and Growth", NBER Working Paper № 5758.

21. Buckle M., Thompson J. (2004) *The UK Financial System: Theory and Practice*. – 4th ed. – Manchester University Press, 392 p.

22. Allen, F. and D. Gale (2000), *Comparing Financial Systems*, Cambridge, MA: MIT Press. – 507 p.

23. Song F., Thakor A. (2007) "Financial System Architecture and the Co-evolution of Banks and Capital Markets" [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://papers.ssrn.com..._code456171.pdf? – Назва з екрану.

24. Габбард Р. Г. Гроші, фінансова система та економіка: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 889 с.

25. Neave E. (1991) *The Economic Organisation of a Financial System* – Routledge. – 198 p.

26. Wachtel P. (2001) "Growth and Finance: What Do We Know and How Do We Know It?", *International Finance* 4:3.: 335–362.

27. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів). – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.

28. *Финансовая система России и экономический рост*. – М.: МОНФ, 2006.

29. Бабиц А. М., Павлова Л. Н. *Финансы. Денежное обращение. Кредит*. – М.: ЮНИТИ, 2000. – 697 с.

30. Голубев А. А., Гаврилов Н. П. *Финансы и кредит: Учебное пособие*. – СПб.: СПб ГУИТМО, 2006. – 95 с.

31. Шклярчук С. Г. *Финансовая система: структура, механизм функционирования, оптимизация. Финансовые рынки, финансовые институты и участники, финансовые инструменты, методы анализа, регулирование и оптимизация*. – К.: Нора-принт, 2003. – 568 с.

32. Stiglitz J. (1998) "The Role of the Financial System in Development" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://econ.worldbank.org/W...html>. – Назва з екрану.